

TOMAS ROSS

De Indië-trilogie

VAN DE DODEN NIETS DAN GOEDS
DE ONDERKONING VAN INDIË
HET VERDRIET VAN WILHELMINA

2018
AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam

Van de doden niets dan goeds

Copyright © 2015 Tomas Ross

Eerste druk november 2015

Tweede druk januari 2016

Derde druk november 2017

Vierde druk oktober 2018

De onderkoning van Indië

Copyright © 2017 Tomas Ross

Eerste druk januari 2017

Tweede druk februari 2017

Derde druk maart 2017

Vierde druk oktober 2018

Het verdriet van Wilhelmina

Copyright © 2018 Tomas Ross

Eerste druk januari 2018

Tweede druk februari 2018

Derde druk april 2018

Vierde druk oktober 2018

De Indië-trilogie

Eerste druk oktober 2018

Copyright © 2015, 2017, 2018 Tomas Ross

Omslagontwerp Wil Immink Design

Omslagillustratie Spaarnestad Photo/Hollandse Hoogte

Foto auteur Ben Kleyn

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede

Druk Wilco, Zutphen

ISBN 978 94 031 4040 7

NUR 305

uitgeverijcargo.nl

INHOUD

Van de doden niets dan goeds	7
De onderkoning van Indië	335
Het verdriet van Wilhelmina	791

*Van de doden niets
dan goeds*

Ter nagedachtenis aan mijn schoonvader
Peter van Nifterik (1928-2015)

Natuurlijk voor zijn dochter, mijn vrouw Dorine

‘Misschien is niets geheel waar, en zelfs dát niet.’
– Multatuli

DRAMATIS PERSONAE

FICTIEF

Arnie Springer – voormalig spion in Indië

Kitty Springer – zus van Arnie

Jaap Springer – vader van Arnie en Kitty

Poeti Wilopo – vrouw van Jaap en moeder van Arnie en Kitty

Hans Jürgen Schleier (HJ) – Rijksduitser, verloofde van Kitty

Gerard W. Kastelein – huisarts familie Springer

Baron Verschuer – voormalig hoofd GS3

Jan Veenendaal – hoofdinspecteur politie

Tante Pim (Wilhelmina Manaputy) – Molukse, vertrouweling van de Baron

Pierre Sweerts – Vlaams, voormalig Obersturmführer ss

Leen Bos – werkzaam bij het BNV

Mirjam Leibovitz – joodse vluchteling uit Polen, ondergedoken bij Max in Bessie's Club

Didi Aidit – jeugdvriend Arnie, lid communistische knokploeg (KP)

Louis Boon – ambtenaar departement van Koloniën, bestuurslid Stichting Behoudt Rijkseenheid

Dewi Soejono – secretaresse Stichting Behoudt Rijkseenheid

Nel Spaans – Scheveningse, jeugdviendin van Arnie

Jos Link – pooier

Zeeuwse Henny – prostituee

Hendrik de Boer – advocaat en verzetsstrijder

Max Zuiverloon – eigenaar Bessie's Club

Hella Smits – voormalig actrice

NON-FICTIEF

Prins Bernhard – Prins der Nederlanden

Meinoud Rost van Tonningen – NSB-voorman

Florrie Rost van Tonningen – weduwe van Meinoud Rost van Tonningen

Leonie Brandt-Pütz – actrice, dubbelspionne

Pieter Menten – voormalig ss'er in Polen

Piet Gerbrandy – premier van Nederland (in ballingschap),
oud-bestuurslid Stichting Behoudt Rijkseenheid

GS3 – inlichtingendienst van de Generale Staf van het ministerie van Oorlog

NBS (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, ook bekend als BS) – knokploeg voortkomend uit samenwerkende verzetsgroepen

SD (Sicherheitsdienst) – staatsinlichtingendienst van nazi-Duitsland

BNV (Bureau Nationale Veiligheid) – voorloper Binnenlandse Veiligheidsdienst/AIVD

Landsknechten – anticomunistische knokploeg (KP)

Stichting Behoudt Rijkseenheid – stichting tegen Indonesische onafhankelijkheid

PROLOOG

‘Dus jullie hebben het,’ zei de man. Hij leek eerder geamuseerd dan verbaasd. ‘En de Landsknechten dan? Want volgens de krant werden die ervan verdacht.’

‘Die waren er ook,’ zei de vrouw. ‘Bos en Sweerts. En een politieman, dat was ook het slimme. Die werd niet gewantrouwd.’

Hoewel het bijna zomer was, huiverde ze in de zeewind. ‘Ze waren met zijn vieren. Bos en Sweerts belden tegen elf uur ’s avonds aan bij De Boer nadat ze hem en zijn vrouw thuis hadden zien komen. Toen De Boer opendeed, schooten ze hem en zijn vrouw neer en renden weg.’

‘Dom van De Boer om open te doen,’ zei de man. ‘Hij kon toch weten dat ze achter dat cahier aanzaten.’

‘Hij was wat aangeschoten. Ze waren naar een bevrijdingsfeest geweest. Er was alleen een zoontje thuis. De Boer en zijn vrouw werden naar het ziekenhuis gebracht, De Boer zwaargewond. De volgende ochtend kwam die politieman langs.’

De man drukte zijn hoed wat vaster op zijn hoofd tegen de wind.

‘Zogenaamd voor onderzoek. Samen met je verloofde. Maar hij is dood.’

‘Ja.’

‘En jij hebt het cahier?’

‘Ja.’

Ze beklommen een duin. De wind deed de rok van haar verpleegsterskostuum opwaaien.

‘Hoe ziet het eruit?’ vroeg de man.

‘Een schoolschrift met een zwarte kaft.’

‘Kan ik het zien?’

‘Nee. De personen die erin worden genoemd, zijn ook niet interessant voor u.’

‘Behalve één.’

‘Ja.’

Het zand woei op tegen een bunker. Op de muur boven de ingang stond Schutzpunkt Zone II. Maar erboven wapperde de Nederlandse vlag.

‘En je hebt stukken over hem,’ zei de man. ‘Documenten die nogal belastend zijn.’

‘Ja.’

‘Hoeveel wil je ervoor?’

‘Vijftigduizend,’ zei de vrouw.

‘Vijftigduizend is een boel geld.’

‘Niet voor hem,’ zei ze. ‘En u kent hem, u wilt hem beschermen. Ik moet hier weg voor ze me vinden en doden. Ik wil het geld binnen een week.’

‘En het cahier?’

‘Dat houd ik. Als garantie.’

De man zuchtte. ‘Hoe kan ik er zeker van zijn dat je je belofte houdt?’

‘Dat kunt u niet. U moet me vertrouwen.’

‘Vertrouwen? Jou?’

Ze glimlachte. ‘Mij ja. Kunt u iets anders?’

‘Ik kan je laten doden,’ zei de man. ‘Niet zo moeilijk met een landverraadster.’

‘O ja,’ zei ze. ‘Maar dat doet u niet. U weet niet waar de stukken zijn.’

Het was even stil op de wind en het ruisen van de zee na.
De man staaarde naar de vlag.

‘Vijftigduizend gulden,’ zei hij.

‘Nee,’ zei ze. ‘Dollars. Amerikaanse dollars.’ Ze glimlachte weer en daalde het duin af. ‘Binnen een week. Hier.’

De man keek haar na, zijn hand in de zak van zijn overjas geklemd rond de kolf van een Luger. Niemand hier zou het gezien of gehoord hebben als hij haar had doodgeschoten en haar lijk had laten liggen. Er werden deze zomer wel meer liquidaties gepleegd. Maar natuurlijk had hij het niet gedaan. Vijftigduizend dollar was veel, maar niet voor de mensen voor wie hij werkte. En haar doden kon altijd nog. Na die week.

In het jappenkamp had ik een Australiër gekend die met zijn valse gebit de Radetzky mars net zo snel kon klapperen als de paukenist van het Berliner Philharmoniker op een verjaardagsfeestje van Adolf Hitler, maar ik kon er ook wat van. En met mijn eigen tanden.

Dankzij de pillen van een Chinese apotheker die er zelf uitzag alsof hij de kerst niet zou halen, had ik de malaria op tijd onder controle gekregen om naar Holland te kunnen. Dat ik nu klappertandde, had dus een andere reden.

Het was Siberisch koud en je moest wel gek zijn om je buiten te wagen. Ik was net weer binnen en voelde me een mammoet die een paar honderd eeuwen onder een kilometer pakijs had gelegen. Ik vroeg me af of een mammoet wenkbrauwen had gehad. Uit mijn linker vielen ijspegels als scherfjes glas op het loeiende potkachelkje. De rechter zat nog vastgevroren tegen het lapje dat het oog erachter bedekte.

Overdag vroor het ruim tien graden. 's Nachts dubbel zo hard. Ik kon me niet heugen dat ik het ooit zo koud had gehad ondanks een gevoerd jack en een laaiend potkachelkje. In elke kamer van het huis had zo'n gietijzeren kachelkje gestaan maar die waren allang in het Ruhrgebied omgesmolten tot kanonnen. Binnenshuis joeg een

ijzige zeewind alsof er geen ruiten in de sponningen zaten. Afgezien van de woonkamer was dat ook zo omdat de kozijnen als brandhout waren gebruikt. Ik had er dekens en lappen voor in de plaats gehangen, wat geen pest hielp want ze klapperden als de zeilen van een driemaster bij windkracht 10. Ook de sponningen, deurposten, drempels, trapleuningen en het meeste meubilair waren in het kachtje opgestookt. Door de moffen in de winter van het vorige jaar toen de lijken van verhongerde Hagenaars wegens gebrek aan ruimte en aan doodgravers op de kerkhoven lagen opgestapeld als in een openluchtmortuarium. Stijfbevoren, net als de grond. Het risico dat vossen, roofvogels of wilde katten ze op zouden vreten was er nauwelijks, die waren zelf allang door elkaar opgegeten of door arme donders die het ondanks alles verdomd hadden om dood te gaan.

In de jappenkampen had ik niets over die hongerwinter gehoord. Het enige nieuws dat je daar kreeg waren overlijdensberichten van je medegevangenen, zo'n stuk of twintig per dag. We hadden zelfs niets gehoord over Little Boy en Fat Man, de atoombommen die op Hiroshima en Nagasaki waren gegooid. En al had ik ervan geweten, dan zou het me nog niet hebben geïnteresseerd. Het enige waar ik me daar mee bezig had gehouden was overleven. Wat dat betrof, was er niet veel veranderd sinds ik hier een week geleden was aangekomen.

Ik hield mijn bivakmuts op. Ik kon mijn vingers in de wanten nauwelijks bewegen dus trok ik het besneeuwde jack uit over mijn hoofd en hing het te drogen aan een haak in de muur naast Claires foto.

Aan de overkant van de brede straat stond een ingesneeuwde trekkar van De Sierkan die een paar nachten

eerder was leeggeroofd. Er scharrelde een grijze schim op vier poten bij.

In Siberië had het een poolvos of een wolf kunnen zijn, maar dit was Scheveningen, dus zou het wel een hond zijn die honger had. Net als ik, want vanwege de gladheid was de kruidenier vanochtend niet bevoorraad. Wat volgens de winkelierster wel vaker voorkwam, ook als het niet zo koud was. Maar ze had wel Engelse sigaretten en Schotse whisky. Onder de toonbank, niet op de bon en zonder banderol. Illegaal dus want sterkedrank en sigaretten werden gerantsoeneerd. Maar er was na de bevrijding nog wel meer illegaal gebeven, zei ze.

Toen ik een week geleden voor het eerst in haar winkel-tje kwam, had ze me ongelovig aangekeken.

‘Het is niet wáár! Arnie? Arnie Springer?’

Dat ze me met die bivakmuts en het ooglapje na al die jaren herkende was een wonder, maar ze zeggen wel eens dat je je eerste seksuele avontuurtje nooit vergeet. Ik ook niet, al was ze dan geen sieraad van Gods schepping. Vijftien jaar geleden niet. En nog steeds niet. Het zouden haar borsten wel zijn geweest, die de naden van haar jakje zowat deden knappen. Of de glazen bier die ik toen voor het eerst van mijn leven had leeggedronken.

Ze heette Nel Spaans en ze zag er met haar vissenogen en uitgebeten piekhaar onder haar witte kap Scheveningser uit dan de vuurtoren. Ze was ook bijna net zo lang. Ze liep in klederdracht en misschien droeg ze wel dezelfde witte schort waaronder ik op een zomeravond in een duinpan onbeholpen had liggen frummelen. Ik had haar leren kennen toen mijn halfzusje Kitty en ik in 1924 uit Indië bij mijn grootouders in Scheveningen waren komen wonen. Ik was toen elf jaar en belandde in een klas van

veertig Scheveningertjes die me aan hadden gestaard als een nieuwe attractie voor het Circustheater en me behandeld hadden alsof ik lepra had. Ik had er beter, en gemeener, leren vechten dan met de jongens uit de kampongs bij Kota Radja op Atjeh. Nel kwam veel bij ons omdat haar moeder naaister van mijn oma was. Zelf woonde ze met haar ouders en acht broertjes en zusjes in drie kamers op het eiland Vloek achter de visafslag en keek haar ogen uit in de kolossale villa die mijn grootvader had laten bouwen. Ze was slim genoeg om net als ik naar het gymnasium te kunnen, maar moest als oudste meehelpen de kost te verdienen en was in de kruidenierswinkel van haar tante gaan werken. Die zomeravond in de duinpan was ik haar bij de Negro Melody Club tegen het lijf gelopen waar ik voor het eerst dixieland had gehoord. En bier had gedronken. Ik was toen zeventien jaar en leerde klarinet spelen van mijn opa. Geen Johnny Dodds of Benny Goodman, maar Bach en Brahms.

De laatste keer dat ik Nel had gezien, was op 15 mei 1940, de avond na de capitulatie toen de Baron, mijn Indische vriend Didi Aidit en ik op de logger van haar vader naar Engeland wilden. Hysterisch huilend had ze afscheid van haar vader genomen alsof ze toen al wist dat hij niet meer terug zou komen. Vlak voor we de kust bij Dover bereikten was hij overboord geslagen. Aan de familie was bericht dat het had gestormd. Dat was zo maar hij had ook een halve liter jenever opgehad. Alsof het zo moest zijn, stond zijn ingelijste foto op de toonbank naast een reclame voor Louter Kabouter. Hij had ook vissenogen maar wie wist had hij toen die andere halve liter opgedronken.

‘Wat heb je aan je oog? Je klappertandt alsof je koorts

hebt maar verder zie je er wel goed uit. Wil je een glaasje ouwe klare tegen de kou?’

Iedereen zag er na een zeereis van anderhalve maand goed uit. Daarom moest je ook niet aankomen met verhalen over het jappenkamp. Niet dat ik dat wilde, dus deed ik dat ook niet. En bruin was ik toch van nature.

‘Ze zeiden dat je prins Bernhard in Engeland hebt ontmoet.’

‘O ja?’ zei ik verbaasd. ‘Wie zeiden dat?’

‘Kees en Dirk, die met jullie mee waren.’

Kees en Dirk, een blonde jongen en een oudere man die de logger van Dover terug naar Scheveningen hadden gevaren. Om tegen de Duitsers te vechten. Het was wel duidelijk dat ze ons lafaards hadden gevonden, maar de Baron had hen meer betaald dan ze in een maand met de visserij verdienden.

‘Heb je de prins echt gesproken?’

‘Toen we aankwamen. En later nog een paar keer.’

‘Goh.’ Haar vissenogen blikten naar mijn trouwring. ‘Ben je getrouwd?’

‘Ja. Maar mijn vrouw is omgekomen bij een bombardement op Londen.’

‘Wat verschrikkelijk! Ben je daarom naar Indië gegaan?’

‘Hoe weet je dat?’

‘Van je buurman. Hij zei dat je net terug was. En dat je in een kamp had gezeten maar zo zie je er niet uit.’

‘Het ging ook wel.’ Ze zou niet hebben kunnen begrijpen wat er daar was gebeurd. Ikzelf eigenlijk ook niet.

Net als veel andere Scheveningers was ze in het najaar van ’42 met haar moeder en zwerm broertjes en zusjes geëvacueerd, omdat Hitler ’m kneep voor een geallieerde invasie en van de Noordkaap tot aan de Golf van Biskaje

de Atlantikwall liet aanleggen. Hele straten waren opgebroken, tot in Den Haag toe; huizen, kantoren, kerken en scholen waren gesloopt om plaats te maken voor bunkers die via een ondergronds gangenstelsel met elkaar in verbinding stonden; aan de rand met Den Haag werd een tankgracht gegraven, voor de boulevard werd een kolosale antitankmuur gebouwd en over kilometers lengte lagen mijnen, versperringen, loopgraven, schuttersputten, drakentanden, kustbatterijen en rollen prikkeldraad. Onder de vloedlijn staken palen met waterbestendige mijnen erop die Rommel-asperges werden genoemd naar generaal Rommel, die de supervisie over de Atlantikwall had.

Scheveningen veranderde in een vesting en de meeste bewoners werden naar uithoeken op het platteland getransporteerd, waar ze tijdens die hongerwinter in hun handen mochten knijpen met varkens, verse melk, fruit en zelfgebakken brood. Geen vis, die vraten de moffen op die in hun huizen waren gaan wonen, maar de meeste Scheveningers die ik had gekend, hielden niet van vis. Niet gek wanneer je tussen gerookte makreel en bokking opgroeit.

Na de bevrijding had Nel met haar moeder en de andere kinderen onderdak gevonden in een bunker die als noodwoning was ingericht. Ze had de kruidenierszaak van haar tante overgenomen en reed elke ochtend eerst, weer of geen weer, met een stokoud bestelbusje langs pensions en hotels om levensmiddelen af te leveren. Tijdens de bezetting had ze op de Veluwe gezeten waar ze twee Britse piloten had ontmoet die er ondergedoken zaten in een ondergronds hol. Een van de twee was gepakt en gefusilleerd. Maar de ander was via een vluchtgang ontkomen en vloog

nu wekelijks hulpgoederen zoals graan en steenkolen naar Nederland. En whisky en sigaretten.

‘Wat krijg je?’

‘Ben je gek? Je zal wel niks hebben. Dat je nog niet doodgevroren bent! Wacht even.’

Ze was teruggekomen met een stel rubberlaarzen van haar vader en met het jack dat van de gefusilleerde piloot was geweest.

Al had het dan niet geholpen, hij had alle emblemen van de RAF eraf getornd. Of misschien had zij het wel voor hem gedaan. Ik had niet gevraagd of hij haar minnaar was geweest, maar waarom zou ze het anders hebben bewaard? Ze was ook niet getrouwd – dat kon ondanks die borsten aan haar vissenogen liggen.

Het jack was haar te krap maar mij paste het redelijk goed. Ik sliep er ook in, onder twee paardendekens en op een matras die ik boven in het huis had gevonden. Een hele luxe vergeleken bij de matjes in het kamp. En bang voor koolmonoxidevergiftiging hoefde ik niet te zijn met die permanente luchtstroom.

Dat ik niks had was niet helemaal waar, ik had die dag nog zes dubbeltjes, een paar centen en een stuk of wat voedsel- en textielbonnen.

Voorzichtig maakte ik het ooglapje los en hing het naast het jack te drogen. Het dier aan de overkant was inderdaad een hond. Een uitgemergelde Duitse herder. Wie wist had zijn baas wel Siegfried geheten. Of Heinz.

Bij gebrek aan een boom of hek plaste hij op de hoek tegen een sneeuwpop zonder neus en ogen. Gisteren had iemand de wortel en de steenkooltjes meegenomen. Arme sloebers zat. Zelfs de jodenjagers, zwarthandelaars en de bunkerbouwers die zich vorstelijk door de moffen

hadden laten betalen. Afgelopen zomer had de regering nieuw geld laten drukken om het zwarte geld dat in de miljoenen liep ongeldig te maken. Bij aankomst in Rotterdam had ik van de Repatriëringdienst drie nieuwe tientjes gekregen.

‘Arnoud Springer? Geboren in Den Haag op 9 december 1912?’

‘Ja.’

‘U bent kinderloos weduwnaar van Claire Springer-Macleod, overleden in Londen op 13 april 1941?’

‘Klopt.’

‘Mag ik uw medische papieren, uw paspoort en uw verblijfsadres hier?’

Die gegevens waren allang door het Rode Kruis en de emigratiedienst in Batavia doorgeseind, maar net als tijdens de oorlog hier en in Indië bestond er een bloeiende handel in vervalste papieren. En Den Haag was net als andere steden een zogeheten gesloten stad, je kwam er niet in als je geen familie of vast adres had.

‘Badhuisweg 7, Scheveningen.’

‘En uw beroep?’

‘Voormalig kapitein bij het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger en muzikant.’

‘Ach. Bij het legerkorps?’

‘In een jazzorkest.’

Dat leverde geen enthousiaste reactie op.

‘Heeft u bezittingen, beleggingen, deposito’s?’

‘Nee.’

In Indië was ik alles kwijtgeraakt. Ik was wel mede-erfgenaar van mijn ouderlijk huis hier maar dat was een bouwval.

‘Heeft u hier familie of iemand die garant voor u staat?’

Ook dat wisten ze al lang, Vadertje Staat was niet zo gek dat hij voor je ging betalen. En zeker niet voor Indiëgangers die na zes weken op zee gebruind en aangesterkt aan wal kwamen alsof ze net een tropische cruise achter de rug hadden. Het was wel duidelijk dat we als geluksvogels en profiteurs werden beschouwd. Hadden wij soms tulpenbollen moeten eten?

Mijn vader Jaap kon ik moeilijk als referentie noemen. Hij was een vereenzaamde oude man die met modeltreintjes speelde en zich al jaren niet meer bewust was van de wereld om zich heen. Vóór ik vertrok, had ik een telegram gestuurd naar de inrichting waar hij zat en uit het antwoord begrepen dat hij nog steeds leefde. Wat een wonder was, maar misschien was je in de oorlog wel beter af geweest in een krankzinnigengesticht dan erbuiten. Ik wist niet waar mijn halfzusje Kitty was, zelfs niet of ze nog leefde, maar om de naam van een NSB'ster op te geven leek me geen goed idee, en dus had ik die van de Baron genoemd. Al wist ik ook niet waar hij was maar zijn naam voldeed. Zoals altijd.

‘Als u kunt aantonen dat u inkomsten heeft, dan wel uitzicht op werk of concrete plannen daartoe, kunt u ter ondersteuning een lening aanvragen bij de afdeling Sociale Bijstand in uw gemeente.’

Mijn laatste inkomsten dateerden van drie jaar terug, en ik had niet de indruk dat iemand zat te wachten op een gedroste inlichtingenofficier die in een uithoek op Sumatra Japanse marinetelegrammen had gedecodeerd. Net zo min op een klarinettist. En plannen had ik niet.

‘Kijkt u eens, meneer Springer, drie tientjes namens minister Lieftinck. En veel geluk in het vaderland.’

Het voelde als een aalmoes en dat was het uiteraard

ook. Drie gloednieuwe blauwgrijze bankbiljetten waarop koning Willem III je aankeek alsof ze al waren geëvalueerd. Het scheelde niet veel. Bij het geld zaten enkele vellen rantsoenbonnen en textielpunten waarvoor ik de bivakmuts en de wanten bij het Rode Kruis had gekocht.

De trein naar Den Haag was gratis. Dat wel. Ik was blij toen de puinhopen van het gebombardeerde Rotterdam achter me verdwenen. Maar toen had ik het Bezuidenhout en Scheveningen nog niet gezien.

Ik had Claire het jaar voor de oorlog in Londen ontmoet toen veel mensen, ook ik, nog heilig geloofden dat het Duitse broedervolk ons nooit zou aanvallen. Ik had mijn studie Indisch Recht eraan gegeven en verdiende redelijk wat als klarinettist in een jazzbandje, The Dixieland Preachers. Jazzmuziek, en vooral New Orleans en dixieland, was toen populaire dansmuziek, zeker in Scheveningen waar we het vaste huisorkestje waren in Bessie's Club, niet ver van het Kurhaus. Ik woonde toen allang niet meer thuis. Mijn grootouders waren dood, net als mijn moeder, en mijn vader was opgenomen in Huize Bloemendaal in Loosduinen.

In het vroege voorjaar van '39 kreeg de band de kans om een maand in Londen te spelen, in The Blue Horse, een nachtclub in Soho waarvan de eigenaar ons in Bessie's Club had horen spelen. Natuurlijk deden we dat. Afgezien van New York en Parijs was Londen een paradijs voor jazzorkesten waar grootheden als Al Bowlly, Lew Stone en Nat Gonella furore maakten. Het betaalde weliswaar niet erg goed, maar we kregen een vast contract plus huisvesting om vijf nachten per week tussen de striptease-acts op te treden, en vooral onze eigen composities zoals 'Dutch Dixie' en 'Blues of the Lowlands' trokken de aandacht.

Dat deed Claire ook bij mij. De dag vóór we terug naar

Nederland gingen, ontmoette ik haar op de antiekmarkt van Golders Green. Ik had er een teakhouten Hornby-treinwagonnetje gezien dat ik voor mijn vader wilde kopen. Hij was in Kota Radja directeur geweest van de Atjeh Staat Spoorwegen en was bezeten van zijn modeltreintjes die hij door zijn appartementje in de kliniek de godganse dag liet rondrijden.

Ik had er geen enkel verstand van, maar vond het wel geestig omdat Hornby ook het merk van mijn klarinet was. Maar de marktkoopman vroeg er veel te veel voor en ik wilde al weglopen tot een jonge vrouw naast me boos tegen hem zei dat hij wel eens aardiger kon zijn voor een buitenlander. Ze bedong er tweederde van de prijs van en als tegenprestatie vroeg ik haar of ik haar op een drankje mocht trakteren. Ze was een jaar of vijftientig en had halflang blond haar en bruine ogen. Ik vond haar verschrikkelijk aantrekkelijk, net als haar Schotse accent. Misschien liet ik dat ook te veel merken, want ze zei tot mijn teleurstelling dat ze een afspraak met haar vriend had maar dat één drankje prima was. Ze woonde in de buurt van de markt en nam me mee naar een pub waar ze blijkbaar vaker kwam, want ze leek er iedereen te kennen. Ze heette Claire Macleod en kwam uit Glasgow maar woonde al lang in Londen waar ze tot mijn verbazing wiskunde doceerde aan het University College.

‘Mijn probleem,’ zei ze. ‘Niemand die dat gelooft. Sommigen denken dat ik studente ben maar ik heb toch echt mijn PhD. En jij?’

‘Raad eens.’

‘Je spreekt Engels met een Nederlands accent maar ik denk dat je uit Nederlands-Indië komt.’

‘Hoe wéét je dat?’

Ze lachte en zei toen in het Nederlands, met een keiharde ‘g’: ‘Regeringsvoorlichtingsdienst.’

‘Hoe kan je dat?’ vroeg ik verrast.

‘Makkelijk voor een Schotse, hoor. En mijn vader werkte een tijdje als journalist voor Reuters in Batavia.’

Dat was natuurlijk een perfect bruggetje naar mijn jeugd daar. En waarom ik in Londen was. Ze wist aardig wat van jazz. Dus was het jammer dat ze ons niet meer kon horen spelen omdat ze die avond met haar vriend naar een toneelstuk ging. Sowieso was het natuurlijk jammer dat ze een vriend had, al kreeg ik op de een of andere manier het gevoel dat ze niet erg gesteld op hem was. Maar misschien wilde ik wel dat dat zo was. Hoe dan ook zat ze nog in mijn kop toen we de volgende avond aankwamen in Hoek van Holland en vervloekte ik mezelf dat ik haar adres en telefoonnummer niet had gevraagd.

In september 1940 zag ik haar weer. Of beter, de prins zag haar. Altijd al een oog gehad voor mooie vrouwen. De Baron had me meegenomen voor de lunch naar het Savoy. Ik werkte toen voor het ministerie van Koloniën, niet ver van Stratton House waar het kabinet in ballingschap zat. Ik dacht eigenlijk dat de Baron me op mijn donder wilde geven omdat Didi me had verteld dat hij geen werk kon krijgen nadat bekend werd dat hij communist was, wat ik had verzwegen. Maar de Baron had er niets over gezegd en me meegetroond naar een gedekte tafel waaraan Bernhard met zijn adjudant en met Gerbrandy aan de champagne zat. Gerbrandy kende ik, hij had met mijn vader al jaren vóór de oorlog de stichting ‘Behoudt Rijkseenheid’ opgericht die zich fel kantte tegen de Indonesische nationalisten. Hij informeerde vriendelijk naar mijn vader

en schudde meelevend zijn hoofd toen ik vertelde dat het slecht met hem ging.

Bernhard droeg zijn nieuwe kolonelsuniform. Hij had het geheugen van zijn favoriete dier de olifant en herkende mij meteen van onze eerste ontmoeting in Dover. Ik zat nog niet of hij vroeg me of ik een zekere Raden Soejono kende. Ik schudde mijn hoofd. 'Een Indonesiër die hier zit,' zei hij. 'En zich heeft ingelikt bij mijn schoonmoeder. Ze wil hem als minister in een nieuw kabinet als handreiking aan de nationalisten in Indië. Krankzinnig natuurlijk, zo haal je de vos in het kippenhok!' Gerbrandy snoof instemmend. Vervolgens wilde de prins weten wat ik ervan vond om de regeringszetel van Londen naar Batavia te verplaatsen. 'Per slot zitten we dan toch weer binnen het Koninkrijk, nietwaar?' Ik zei dat ik begrepen had dat de koningin daar niet voor voelde omdat ze bang was voor insecten en inheemse ziekten. 'Maar ik niet,' lachte Bernhard en zei toen dat ze erover dacht hem als haar plaatsvervanger te sturen. 'Dan zou ik de zaken daar samen met Sultan Henkie op orde kunnen stellen. Zoiets als de Britse onderkoning in India, dat werkt daar immers uitstekend.'

Opeens keek hij langs me: 'Ik geloof, meneer Springer, dat iemand uw aandacht probeert te trekken, al hoopte ik even dat het de mijne was.'

Bij een tafeltje stond Claire en staarde me aan alsof ik uit de dood was herrezen.

'Gaat u er maar even heen,' zei Bernhard. 'Altijd het ijzer smeden als het heet is, nietwaar baron Verschuer?'

Het voorjaar erop trouwden we en planden tot Claires grote vreugde onze huwelijksreis naar Indië, waar ze altijd al zo graag naartoe had gewild en waar ik zou worden toe-

gevoegd aan de Dienst der Oost-Aziatische Zaken, die verdachte contacten van Indonesiërs met Japan in de gaten hield. Onder andere van Soekarno, de man die afgelopen augustus direct na de Japanse capitulatie de onafhankelijke Republiek Indonesië had uitgeroepen.

Wrang als het ook was, ik was alleen maar blij en dankbaar dat Claire de verschrikkingen en wreedheden in de Japanse kampen niet had meegemaakt. Als ze die al overleefd zou hebben. Het was een godswonder dat ik dat had gedaan.

Begin oktober was ik met tweeduizend anderen in Tandjong Priok aan boord gegaan van de 'Klipfontein' met bestemming Rotterdam. Drie weken later dan gepland omdat de haven onveilig werd gemaakt door pemoeda's, bendes gewapende Indonesische jongeren die zich vrijheidsstrijders noemden.

De meesten van ons waren wandelende skeletten, na jaren van honger en ontbering. Maar we hadden nóg geluk geen dysenterie, cholera of buiktyfus te hebben, anders waren we nooit aan boord gekomen. Absurd genoeg werden we naar de haven begeleid door Japanse politieagenten die nog steeds deden alsof ze heer en meester waren. Wat ook zo was. Indië was een chaos en onze bevrijders hadden wel wat anders aan hun hoofd. Boze tongen beweerden dat de chaos Washington en Londen juist goed uitkwam om het Nederlands gezag verder te ondermijnen zodat ze hun eigen positie in de archipel konden versterken. Bizar of niet, als de jappen ons niet hadden beschermd, was de kans groot geweest dat we door de pemoeda's zouden zijn gelyncht, de Chinese apotheker als eerste, en dan ik, want ze haatten de Chinese middenstanders en de indo's nog meer dan de Hollandse

belanda's. Maar cynisch was het natuurlijk wel. Een vrouw naast me in de bus was flauwgevallen omdat ze de schoft had herkend die haar maandenlang had verkracht. Zwaaiend met zijn sabel en schreeuwend op zijn motorfiets leek het alsof hij persoonlijk Iwo Jima wilde heroveren. Als ik mijn pistool nog had gehad zou ik het met liefde tussen zijn spleetogen hebben leeggeschoten. Maar het enige wat ik had was mezelf. En dit huis. Een kast van een villa waarvan ik de eerste etage bewoonde, althans de voorkamer waarin het kacheltje stond. De andere kamers stonden leeg, net als de parterre die de moffen als paardenstal hadden gebruikt. Waar de paarden waren gebleven, kon ik wel raden. Ook de moffen hadden hongergeleden.

Zoals ik dus nu, maar het verschil met die winter was dat ik het vooruitzicht had op een lunch.

Vanochtend had ik Nel wel betaald voor een slof Old Mac, twee liter Teachers en vijf kilo eierkolen. Een bedrag waarvoor ik in Batavia een nacht in de Bamboebar had kunnen doorhalen. Ze had wel opgekeken toen ik twee tientjes neerlegde maar niets gevraagd tot ik de deur uitging.

‘Pas je goed op?’

Misschien waarschuwde ze voor de ijsbaan buiten, maar waarschijnlijk dacht ze aan straatrovers zoals die knapen die de kar van Sierkan hadden leeggehaald. Zelf was ze al twee keer bedreigd door overvallers en had sindsdien de legerrevolver van de Britse piloot naast de kassa liggen.

‘Je kunt veel zeggen van die rotmoffen maar toen zij er waren gebeurde dat niet.’

Het had me beter geleken niets te zeggen over joden.

Haar winkeltje lag op nog geen kilometer van mijn huis, maar net als Sir Robert Scott 33 jaar eerder op de Zuid-

pool, was ik in de sneeuwjacht verdwaald. Toen ik eindelijk thuiskwam, had ik, geloof het of niet, terugverlangd naar de hitte van de bakoven waarin commandant Saito je een etmaal liet schroeien wanneer je tijdens het ochtendappèl vergat om je gezicht in de richting van Japan te draaien en 'Banzai Nippon!' te roepen. Of omdat hij last had van zijn stoelgang. Of van de 'shochu', een zelfgestookte rijstdrank met 40% alcohol, waarvan hij elke avond twee flessen dronk. Er was meestal wel een reden. Maar net zo vaak niet. Oosterse ondoorgrondelijkheid. Je hebt mensen die er een diepere betekenis aan hechten. Zoals wijlen mijn moeder Poeti.

Mijn vingers deden het weer. Ik stak een sigaret op en pakte de krant waarin de sigaretten en de whisky waren verpakt. *De Residentiebode* van de vorige dag, 27 november 1945. Vier pagina's vlekkelig oorlogspapier. Zo te lezen was de oorlog ook nog lang niet voorbij. In Neurenberg was het proces tegen Adolfs trawanten begonnen. Görings varkenssnuit keek me vrolijk aan alsof hij er zin in had. Soerabaja brandde nog steeds na gevechten tussen het KNIL en Soekarno's 'peloppers'. Iemand had geteld dat er tijdens de bezetting in Den Haag 8319 woningen, zeven kerken, drie scholen en twee ziekenhuizen verloren waren gegaan. Het leek me nog weinig.

Er werden nog steeds oproepen voor vermiste personen gedaan.

In Overveen was het lichaam van de gefusilleerde verzetsstrijdster Hannie Schaft herbegraven, een communiste die het meisje met het rode haar werd genoemd. Het verbaasde me dat Wilhelmina en Bernhard de plechtigheid hadden bijgewoond want vooral Bernhard zag communisten liever dood dan levend, maar misschien was hij

er juist daarom wel bij geweest. Op een foto tussen oud-verzetsstrijders in de duinen zag hij er jonger uit dan toen hij me in het kantoor van de Centrale Inlichtingen Dienst aan Chester Square had ontvangen. In kleine annonces boden weduwen kamers voor nette heren te huur aan. De bokskampioen zwaargewicht Jan Olij zat vast omdat hij voor de beruchte Grüne Polizei had gewerkt, zijn broer ook wegens het lidmaatschap van de Waffen-ss, en hun vader bleek joden te hebben gemarteld. Mussert had gelijk, sport verbroederde.

Eergisteren was Sinterklaas in Limburg aangekomen. In een Canadese jeep want veel paarden waren er niet meer sinds de hongerwinter. Iedereen had toch braaf 'Zie ginds komt de stoomboot uit Spanje weer aan' meegezongen. Nou ja, niet iedereen want Nel had verteld dat sommigen het verdomd hadden om mee te zingen, omdat Franco Hitler had gesteund. Maar volgens haar hadden honderden anderen een paar jaar eerder massaal de Hitlergroet gebracht toen de Sint door Reichskommissar Seyss-Inquart in Amsterdam was verwelkomd. De vorige winter was het feest niet doorgedaan bij gebrek aan speculaas en pepernoten. Gebrek aan alles trouwens. En nog steeds.

Ik gooide nog wat eierkooltjes op het vuur en tuurde naar het Kurhaus dat veel weg had van een decor voor een ijspaleis in een schaatsrevue van Helen Uhl. Behalve dat er geen ijsprinsesjes waren. En dat het ijspaleis betere tijden had gekend. Net als ik. De andere kant uit, naar Den Haag toe, waren de meeste huizen onbeschadigd. Tegen de loodgrijze hemel tekenden zich de contouren van het pompeuze Huize Royal af waarvan in mijn jeugd werd gefluisterd dat Mata Hari er op kosten van prins Hendrik een suite had.

Ik haalde de ketel met heet water van de kachel en liep ermee naar de badkamer om me te scheren. De leidingen waren bevroren, wat niet uitmaakte want ook de kranen waren gesloopt. Maar met gesmolten sneeuw kwam je een heel eind, ook op het toilet. Terwijl ik me schoor, vroeg ik me af wat de Baron van me wilde in ruil voor die lunch. Toen ik vanochtend de deur uit wilde, lag er een envelop op de mat. Afgezien van een briefje zaten er tien van die nieuwe tientjes in. Vandaar de whisky en de sigaretten. Anders dan de krant was het briefje van vooroorlogs geschept papier. Het telde twee met donkergroene inkt geschreven regels in zijn forse handschrift.

Beste Arnie. Welkom thuis. Lunch om 13.00 bij Bessie's. For old times' sake. Neem de artiesteningang. Take care.

Ik had die ingang vaak genomen maar nog nooit voor een lunch. Take care. Ook vanwege de gladheid?

Hij had het briefje niet ondertekend maar bovenin stond zijn naam in gekalligrafeerde letters naast het familiewapen. 'Baron Gijsbert Otto van Verschuer te Maasland'. De laatste keer dat hij me een envelop met geld had gegeven was in Bessie's Club geweest, de week voor we naar Engeland waren gevlucht. Ik stak de helft van de krant onder mijn trui en propte de andere pagina's in de rubberlaarzen. Ik deed het ooglapje weer voor, trok het jack en de wanten aan, zette de bivakmuts op en daalde de donkere trap af. Sommige huizen hadden alweer elektrisch licht maar het mijne nog niet. De vorige bewoner had de voordeur met zwerfhout van het strand gerepareerd. In een van de planken stond 'Sch. 23'. Volgens mijn buurman was het een logger geweest die op een Duitse

mijn was gelopen, maar de helft van Scheveningen had gejuicht omdat de schipper lid van de NSB was geweest en zijn zoon zat bij de Waffen-ss.

De helft.

Ik sloot de deur achter me. Het naambordje 'Familie P.J. Springer' dat mijn grootvader er ooit op had geschroefd was net als de koperen brievenbus en trekbel verdwenen. Het kon me niets schelen, al hadden ze het hele huis gesloopt. Ik daalde het bordesje af maar keek net als vijfenhalf jaar geleden toch even achterom. Boven de deur hing nog wel het tegeltableau dat mijn moeder had gemaakt, al zat er een barst in. Maar die zag ik niet vanwege de sneeuw. Net zo min als de opgaande zon boven twee palmen met eronder in sierlijke letters 'Pension Roemah Oentoeng', Het Gelukkige Huis. Dat was het toen allang niet meer, die vroege avond van de 15de mei toen mijn halfzusje en haar verloofde in het Kurhaus proostten op de Duitse overwinning. De dag na de capitulatie, een mooie voorjaarsavond. Hoewel het in Scheveningen en Den Haag al donker was geweest door de rookwolken van het nog steeds brandende Rotterdam.

Drie uur later had ik voor het eerst in mijn leven een mens gedood. Een Duitser. Maar toch.